

EVROPA I STRATEGIJA „ELASTIČNOG ODGOVORA“

Politička kretanja i popuštanje zategnutosti u Evropi, a naročito procesi dezintegracije u NATO-paktu (i ne samo u njemu), stvaraju u političkim i vojnim krugovima zemalja zapadne Evrope raspoloženja koja se sve više manifestuju u zahtevima da se preispitaju sopstveni stavovi prema NATO-savezu. Debata o Atlantskom paktu zahvatila je gotovo sve političke snage pa i parlamente u zemljama zapadne Evrope. Čuju se i rezerve prema budućem članstvu u ovom savezu, a takva rezonovanja su sve češća i otvorenija što je bliže 1969. godina, kada ističe rok ovom dvadesetogodišnjem paktu.

Lepeza tih rezervi i odnosa prema NATO-paktu je veoma široka. Ona zavisi od politike svake nacionalne vlade prema NATO-paktu, uticaja SAD, geostrategijskog položaja zemlje, društveno-političke orijentacije snaga i pojedinaca koji ovo pitanje pokreću itd.¹ Težnje za emancipacijom kod evropskih zemalja proporcionalne su njihovoj ekonomskoj snazi. Otpori američkoj ekonomskoj penetraciji kako nacionalnih ekonomija, tako i ekonomskih grupacija u zapadnoj Evropi, sve su veći. Naime, tendencije tehnološkog i ekonomskog zaostajanja zemalja zapadne Evrope su sve evidentnije, a sa tim se one sve teže mire. Od 6.000 američkih firmi koje su od 1958. godine osnovane u inostranstvu, polovina se nalazi u Evropi. Dok su američke investicije u samim SAD u 1966. godini porasle za svega 16 odsto, u zemljama Evropske ekonomske zajednice (EEZ) veće su za 40 procenata. Veoma je uočljiva i interesantna usmerenost američke industrije u one oblasti koje se odlikuju vrlo razvijenom tehnologijom i visokom stopom rasta. (Američke firme u Evropi kontrolišu: 15 odsto proizvodnje radio i televizijskih aparata, 50 odsto proizvod-

¹ Pored poznatih razlika između ekstremnih vojnih krugova i zvaničnih političkih faktora interesantna su gledišta „stare garde“ (osnivača, kreatora politike i „spasilaca“ NATO-pakta) i „mladih snaga“ koje su sve prisutnije u ekonomskom, društvenom i političkom životu Zapada. Generalni sekretar NATO-pakta Manlio Brozio, na primer, mišljenja je da se jedino uz pomoć NATO mogu da raščiste razlike „koje nas još dele od komunističkog sveta“ i da jedino NATO nudi platformu za popuštanje zategnutosti u Evropi. Pol Anri Spak smatra da bi u slučaju raspadanja vojnih paktova u Evropi zavladao haos. Mnogo je lakše regulisati odnose između dve vojnopolitičke grupacije nego li između dvadesetak i više evropskih zemalja, kada se neće znati šta ko radi. Međutim, „mladi“ su drugačijeg mišljenja, što je, uostalom, i pokazala anketa američkog časopisa „US News“. Mladi ne gledaju na Vašington kao na centar Zapada. Za njih SSSR ne predstavlja potencijalnu opasnost već potencijalnog prijatelja i poslovnog partnera. Na NATO gledaju kao na nešto bez čega se može i što treba likvidirati, doduše, ne odmah već postepeno. Oni ne žele da Evropa bude privezana uz SAD. Pre žele da zauzmu položaj između dve super-sile nego da se pridruže bilo kojoj od njih, protiv one druge.

nje poluprovodnika, 90 odsto elektronskih računara „kompjutera”, 95 odsto elektronskih uređaja za rakete i računska postrojenja itd².

Posebno se izražavaju dileme u odnosu na vojni organizam Pakta, jer se od samog početka gotovo isključivo pretvorio u vojnu integraciju u kojoj SAD imaju glavnu reč. Pentagon ne samo što je stalno nametao Paktu američke strategijske koncepcije, već je imao odlučujuću reč u određivanju veličine, sastava i naoružanja armije nacionalnog kotingenta koji ulazi u NATO-pakt, postavljao američke generale na glavne komandne pozicije u Evropi itd. Zbog toga nije slučajno što je upravo u vojnom domenu NATO-saveza najpre došlo do slabljenja blokovske discipline, zaziranja i distanciranja od američkih strategijskih koncepcija i do samog procesa dezintegracije.

Američka strategijska koncepcija „elastičnog odgovora” od samog početka je u nekim zemljama zapadne Evrope i vladajućim vojno političkim krugovima izazvala podozrenja i razmišljanja o tome kakav se položaj daje Evropi u globalnoj američkoj vojnoj strategiji. Zato je pored ostalog i prošlo toliko vremena dok se na dnevni red postavilo i zvanično usvajanje nove strategijske koncepcije u NATO.

Naime, posle napuštanja koncepcije neposredne „masovne odmazde”, SAD su i dalje ostale pri tome da „štite Evropu”, ali pod drugim uslovima. One su i koncepcijom „elastičnog odgovora” spremne da za zaštitu saveznika u zapadnoj Evropi plate sasvim uslovnu i sa stanovišta SAD prihvatljivu cenu, kojom se ne bi rizikovao svetski nuklearni rat, niti bi se odnosila na bilo kakve ustupke koji bi okrnjili vitalne interese SAD. Međutim, istovremeno su svojim saveznicima u Evropi nametnule još teže uslove podređenosti i inferiornosti koji, u sadašnjim političkim kretanjima i odnosima u Evropi, dobivaju nove i sve teže prihvatljive dimenzije.

Za 18 godina egzistencije NATO-pakta stvoren je interesantan vojni mehanizam čija je organizacija bazirana na dubokoj kvantitativnoj i kvalitativnoj strukturalnoj neravnoteži i jazu vojnih potencijala između SAD i njenih saveznika u Evropi. Posledice takvog stanja odrazile su se na opšte odnose u Paktu i, u krajnjoj liniji, na suverenitet evropskih zemalja. Ove protivrečnosti su se stalno zaoštravale, a „ekscеси” su izbijali na površinu kada se brže menjala politička atmosfera u Evropi, a naročito kada je popuštanjem zategnutosti stvorena nova situacija koja potvrđuje da je „klasičan” period hladnog rata u Evropi iza nas.

Izlazak Francuske iz NATO-pakta ukazao je ne samo na neposredne vojnostrategijske probleme³ koji su imali i sasvim određene

² Prema podacima Žan Žak Servana Šrebera („Borba” 14. XII 196.) Radi ilustracije o tome kakva je uloga elektronike navodimo podatak da projektil zemlja-zemlja, proizvodnje SAD, staje 3.500.000 dolara; od toga 80 odsto otpada na ugrađenu elektroniku u projektilu; 48 do 60 odsto cene savremenog aviona otpada na elektronsku opremu i uređaje u njemu.

³ Da pomenemo samo neke strategijske ocene američkih generala posle odluke Francuske da napusti NATO-pakt. „NATO ne može vršiti efikasnu odbranu bez korišćenja francuske teritorije”; „Geostrategijski položaj NATO nije povoljan ni sa Francuskom, a bez nje je prosto nemoguć”. A fon Hasel, bivši zapadnonemački ministar odbrane, izjavio je „Front na Rajni ne bi mogao da bude održan bez Francuske, njene teritorije, ljudskog i industrijskog potencijala”.

reperkuzije na realizaciju američkih strategijskih koncepcija u Evropi (naglašavanje značaja i uloge zemalja na južnom krilu NATO-pakta, Sredozemlja, Afrike itd.), već i na šire protivrečnosti sa kojima se sukobljava američka vojna politika u Evropi. Ovakva rezonovanja sve više su prisutna i u samim SAD. Jer, ne radi se samo o „organizacionim problemima NATO-pakta” (kako su neki želeli da protumače izlazak Francuske iz vojnog saveza tog pakta), već se na dnevni red svom ozbiljnošću postavljaju stav i odnosi ostalih evropskih zemalja prema koncepciji „elastičnog odgovora”⁴. Francuska je otvorila proces koji se više ne može zaustaviti.

U SAD se ističe da je centralni problem u tome kako koordinirati savezničko oružje i planove da odbrana zapadne Evrope ostane jaka i da uspešno sledi sve promene koje nastaju iz sukoba različitih interesa i ciljeva država članica NATO-saveza. Jer, svaka nacija svoju sudbinu vodi na različiti način i svaka nastoji da je ostvari različitim sredstvima strategije. Najnovija kriza oko Kipra i ozbiljna zategnutost između Turske i Grčke to nedvosmisleno potvrđuje. „Grčka i SAD treba da razmišljaju o tome koliko sve ovo slabi jugoistočno krilo NATO”, izjavio je turski premijer Demirel.

Prema tome, „postoji potpuno očigledna nesaglasnost između američkih koncepcija odbrane i strategijskih koncepcija evropskih zemalja.”⁵

U zapadnoj Evropi sve se češće čuju mišljenja da američka vojna politika, a strategija napose, nisu uspele da sagledaju korene, uzroke i karakter političkih procesa i vojne dezintegracije u Evropi. Posle više od dvadeset godina od kraja drugog svetskog rata i osamnaest godina od osnivanja NATO, u Evropi je stvorena nova ekonomska i politička atmosfera koja ne priznaje i ne prihvata stare preživele dogme. Zemlje zapadne Evrope nisu više ekonomski, politički pa ni vojnički slabe, kakve su bile odmah iza drugog svetskog rata, kada su tražile zaštitu SAD i stavile se pod njen „nuklearni kišobran”. Naprotiv, u poslednjih nekoliko godina one beleže veoma krupne uspehe u ekonomskom razvitku, političkom životu i odnosima. Finansijska moć zapadne Evrope danas je veća nego ikad ranije. Ona ima više od polovine svetskih rezervi zlata — oko 23 milijarde dolara. Pojedine zemlje (na primer, Francuska i Italija) razvijaju veoma intenzivnu i efikasnu ekonomsku i tehničku saradnju sa zemljama istočne Evrope, a naročito sa SSSR. Razvoj trgovine sa Istokom raste po godišnjoj stopi od oko 20 odsto, a taj porast bi bio veći da nema veštačkih prepreka i teškoća.

⁴ Izlazak Francuske iz NATO je sa formalno-pravnog stanovišta omogućio članovima Pakta da i zvanično usvoje „elastični odgovor” kao zajedničku strategijsku koncepciju Saveza za usvajanje strategijske koncepcije, a poznato je da se Francuska od samog početka tome odupirala. Formalno usvajanje koncepcije „elastičnog odgovora” neće otkloniti ni umanjiti dileme zapadnih saveznika u ovu strategijsku koncepciju.

⁵ Carl H. Amme: „NATO Strategy and Flexible Response” Proceedings maj 1967. god.

Ekonomska ekspanzija tražila je odgovarajuću političku i vojnu strategiju koje bi neposrednije odgovarale nacionalnim interesima evropskih zemalja. Najpre Francuska, a sada Savezna Republika Nemačka, Velika Britanija pa i Italija ne mogu da se mire sa položajem koji im je nametnuo NATO-savez pre petnaest i više godina. One više ne moraju i ne žele da budu slepo oružje i pion u rukama Vašingtona. Njihove nacionalne pretenzije i ambicije su veće od onoga što im nude SAD. Takva nacionalna politika i strategija sve se više razilaze ili su u direktnoj suprotnosti s američkom strategijom „elastičnog odgovora” koja je, kad se radi i o Evropi, u osnovi zadržala svoje poznate karakteristike — globalizam i elastičnost.

To je strategija koja nije namenjena ovom ili onom regionu već čitavom svetu i zato u sebi ima odgovarajuće komponente za pojedine regione u svetu. Globalizam se ogleda i u tome što zvanični krugovi u SAD sve otvorenije ističu vodeću ulogu i misiju SAD u svetu. Radi se o tome što SAD žele da budu jedina svetska supersila i apsolutni arbitar u svim svetskim poslovima. Opasnost od američkog globalizma najbolje je izrazio senator Fulbrajt: „Lako sklona uverenju da je njena industrijska, finansijska, fizička i vojna moć nekakav dar božiji, Amerika je opsednuta, misijom predvodnika sveta, sveta po sopstvenom uzoru i predstavi. Imperijalizmom blagostanja’ ona ruši mnoge nacionalne ekonomije, tradicije i društvena ustrojstva, nameće drugima svoje političke ideale, bira malim narodima prijatelje i neprijatelje i, nadmeno ističući svoj primer moći i efikasnosti, sputava tuđa samopouzdanja ili jača revolt pomaganih”.

Opasnost od imperijalističkih pretenzija američkih vojno-političkih krugova je velika po mir u svetu jer iza njihovih ideja stoje moćni reakcionarni krugovi industrijsko-finansijskog monopolističkog kapitala i Pentagon čiji je uticaj u zemlji sve snažniji i opasniji. Sem toga, SAD imaju snažne oružane snage (oko 3,5 miliona vojnika i oko 1 milion 240 hiljada civila na službi u armiji) za koje u ovoj budžetskoj godini (1967/1968) predviđaju sredstva od 76,9 milijardi dolara — što čini 57% državnog budžeta i 11,3% nacionalnog dohotka SAD.

„Elastičnost” američke strategijske koncepcije je u tome što stratezi Pentagona za svaku vrstu rata (lokalni, ograničeni, opšti hladni rat) i za svaki region u svetu (Severna i Južna Amerika, Evropa, područje „vakuuma” Azije i Afrike) planiraju odgovarajuću vojnu politiku, strategiju, oružane snage i sredstva za adekvatne ciljeve. Reč je o tome da američki stratezi i oni koji ih podržavaju smatraju da se čak i u Evropi, u određenim prilikama (možda) mogu „menjati stvari”, „ubirati poeni”, a da se ne dođe do opšte nuklearne kataklizme.

Eskalacija (ne samo vojnih snaga i sredstava) je sadržaj koncepcije „elastičnog odgovora”. Ona leži u osnovi koncepcije, kroz nju se manifestuje elastičnost i realizuju postavljeni globalni ciljevi.

Na Zapadu je veoma rasprostranjeno shvatanje da Evropa već odavno nije u regionu tzv. vitalnih interesa SAD za koji bi u slučaju konflikta upotrebile nuklearna sredstva (strategijska) i tako ri-

zikovale opšti nuklearni rat. Poznato je da SAD samo u jednoj tački, ali svakako najvažnijoj i odlučujućoj, uvek odbacuju integraciju u NATO-savezu. Reč je o zadržavanju monopola nuklearnog naoružanja isključivo u sopstvenim rukama. S druge strane, pak, atlantski saveznici u Evropi su uvek, s obzirom na svoju poznatu inferiornost na konvencionalnom planu prema članicama Varšavskog pakta, uzimali za pretpostavku svoje strategije neposrednu upotrebu nuklearnog oružja (u najmanju ruku, bar taktičkog). Smatrali su da je nuklearno oružje deterrent opšteg nuklearnog rata. Usvajanje „elastičnog odgovora” u SAD neizbežno dovodi do rušenja takve pretpostavke jer se upotreba nuklearnog oružja „podvodi ekskluzivnim američkim odlukama i interesima”.

To ne znači da je većina evropskih zemalja članica NATO ostala na pozicijama „masovne odmazde”, da se zalaže za nju. Naprotiv, koncepcija „masovne odmazde” je baš u Evropi bila podvrgnuta oštroj kritici jer je posve jasno da su se promenili opšti politički uslovi u Evropi. Stvar je u tome što je zbog ravnoteže nuklearnih snaga strategija „masovne odmazde” bila paralisana i da su SAD, zbog opasnosti za svoju bezbednost, odbacile opšti nuklearni rat, ali su zato prihvatile lokalne (ograničene) ratove kao najadekvatniju i najcelishodniju formu za ostvarenje svojih strategijskih ciljeva. Nova koncepcija „elastičnog odgovora” bila je adekvatnija novoj situaciji za SAD, ali ne i za Evropu. Naprotiv, „elastični odgovor” čiji je smisao ograničavanje eventualnog rata na klasične (i eventualno, taktičke nuklearne) dimenzije predstavlja neuporedivo goru soluciju za Evropu od „masovne odmazde”. Ta solucija implicira pustošenje Evrope, ali ne i Amerike, što znači da je Amerika stavljena u neuporedivo povoljniji položaj od Evrope — što u zapadnoj Evropi teško mogu da prihvate.

Zapadnoevropske zemlje upravo u „elastičnom odgovoru” vide veću opasnost po mir u svetu, pa prema tome i u Evropi. S druge strane, one strahuju da budu uvučene u rat koji ne žele, rat koji bi „inicirale” SAD, bez opasnosti da se „do kraja” u njemu angažuju. „Posebno je sve izraženija rešenost malih i srednjih zemalja, razvijenih i nerazvijenih, da same odlučuju o svojoj sudbini. Otpor niza zemalja blokovskoj politici, evolucija unutrašnjih odnosa u mnogim zemljama, kao i promene u odnosima između i unutar blokova, upućuju zemlje da unapređenje svojih nacionalnih interesa traže u širem prostoru i u samostalnijim stavovima no što su ih do juče imale”.⁶

Koncepcija „elastičnog odgovora” ukazuje na sasvim određeno pitanje — da li smo u Evropi bliže ratu sada ili ranije? U Evropi s pravom strahuju da je američka koncepcija, „elastičnog odgovora” (udaljujući opasnost od svetskog nuklearnog rata) evropski kontinent približila ograničenim ratovima. Činjenica što je ograničen ne umanjuje opasnost i strahote rata, jer se može brzo pretvoriti u opšti nuklearni sukob, a i sam ograničeni rat je za većinu evropskih drža-

⁶ Državni sekretar za inostrane poslove Marko Nikezić u ekspozeu o spoljnoj politici Jugoslavije („Borba” 6. XII 1967)

va teško prihvatljiv, pošto bi za svaku od njih bio totalan i bez upotrebe nuklearnog oružja.

Za evropske saveznike zvuči neuverljivo to što SAD proklamuju da im je strategija „nedeljiva i da preduzimaju odbranu na globalnoj nuklearnoj osnovi“, dok istovremeno pojačavaju napore, akcije i pritisak na evropske zemlje da povećavaju konvencionalne snage. Takav stav se u određenim krugovima zapadne Evrope tumači kao napor SAD da se eventualni sukob ograniči samo na evropsku teritoriju i na konvencionalno oružje, a da teritorija SAD ostane netaknuta. U takvim američkim argumentima mnogi Evropljani vide znak da bi SAD ustuknule od upotrebe nuklearnog oružja u odbrani objekata koji su od vitalne važnosti za Evropu, ali je sigurno da tako ne bi postupile kada je u pitanju Amerika.

Nisu retka mišljenja u zapadnim zemljama Evrope da mnogo ne veruju u efikasnost američkih verbalnih garancija i obećanja. Na to ih upućuju primeri iz istorije. Podseća se na sudbinu Poljske iz 1939. godine, kojoj su zapadni saveznici takođe dali garanciju, ali ipak nije bila pošteđena napada Hitlerovih trupa i teških žrtava.

Sušтина ovakvih vojnostrategijskih rezonovanja je u tome što evropske zemlje (prvenstveno male i srednje tj. one koje nemaju nuklearno oružje) ne veruju da bi za spasavanje njihovih gradova SAD stavile na kocku Njujork ili Vašington. Uostalom, šta će vredeti maloj državi „uzvratni udar“ ako je prethodno žrtvovana. Očito je da svaka država u zapadnoj Evropi zazire od toga da bude poligon i žrtva američke globalne strategije.

U tom smislu su bila veoma interesantna reagovanja u zapadnoj Evropi povodom saopštenja bivšeg američkog ministra odbrane Maknamare da će SAD uskoro izgraditi uzak pojas odbrambenog antiraketnog sistema ABM.⁷ Prema tom objašnjenju svrha ovog sistema je da se zaštiti SAD od kineskog nuklearnog napada, za koji će, prema američkim mišljenjima, realno postojati opasnost već početkom sedamdesetih godina, pošto će Kinezi do tada imati raketno oružje koje će moći dobaciti nuklearni projektil na američki kontinent.

Naime, zapadni saveznici su postavljali pitanje izgradnje takvog sistema i za zaštitu Evrope. Međutim, zapadne saveznike i ne konsultuju kad je reč o diskusiji između SAD i SSSR o tom pitanju. Naime, u poslednje vreme se na Zapadu sve češće susreću izrazi neverice u politiku SAD insinuirajući im dogovaranje sa SSSR i najkrupnijim strategijskim pitanjima. U tom smislu treba razumeti i otpor onim stavovima u tzv. Armelovom planu po kome bi Atlantski pakt preuzeo na sebe i ulogu jedinstvenog političkog organa, odnosno pregovarača sa Istokom. Saveznici traže da se poštuje njihova nacionalna individualnost i da bilateralni kontakti budu osnova u naporima za popuštanje zategnutosti između Istoka i Zapada.

⁷ Prvi antiraketni sistem SAD sastojaće se od 10 do 15 antiraketnih kompleksa koji će biti raspoređeni širom SAD, a stajaće oko 5 milijardi dolara.

Na sastanku ministara odbrane zemalja članica NATO u An-kari krajem septembra 1967. godine članice NATO-pakta su pitanje antiraketne zaštite i zvanično postavile. Zapadni predlozi su bili da se formira flota NATO (od 30 do 40 brodova) koja bi bila opremljena projektilima za odbranu od eventualnog raketno-nuklearnog napada.⁸ Međutim, na decembarskom zasedanju Saveta NATO u Briselu, na inicijativu SAD, odbačena je ta ideja, iz „tehničkih razloga” i „jer se Evropljani osećaju bezbednijim bez tog antiraketskog „dugmeta”. Tom odlukom nisu uklonjena podozrenja u američki stav.

Na objašnjenje Amerikanaca da je antiraketni sistem namenjen isključivo za odbranu Kine, u zapadnoj Evropi ističu da bi bilo naivno ne priznati da je taj sistem „štit” koji može pružiti marginalnu zaštitu američkim raketnim silosima i od eventualnog preventivnog udara SSSR.

„Amerikanci su sad doneli odluku da izrade zaštitni zid od kineskih raketa na svojoj zapadnoj obali, a nisu ništa učinili da sličan zid izrade i na istočnoj granici zapadne Evrope” — rezonuju mnogi francuski, zapadnonemački, italijanski pa i britanski komentatori. „Dok će američki gradovi sada imati izvestan stepen zaštite, evropski gradovi ga još neće imati” — piše britanski „Economist”. U Saveznoj Republici Nemačkoj mogu se čuti i ovakva rezonovanja: „Dok Sovjeti danas imaju 500 interkontinentalnih kopnenih raketa koje drže u pripravnosti i mogu da prelete Atlantik za manje od pola časa, evropski kontinent ne može biti spokojan ni pred drugih 700 raketa srednjeg dometa kojima Rusi takođe raspoložu. Ove srednje rakete, takođe, predstavljaju moćno sredstvo jer mogu da pogode svoje ciljeve kao i interkontinentalne rakete”.

U pomenutim komentarima se ne krije poznata američka tendencija da se „nezaštićena Evropa” mora još više oslanjati, a to znači i slušati SAD.

Evropljani ne žele da sopstvenu sigurnost podrede isključivo zaštiti svog „velikog saveznika”, koji nije uvek pokazivao dovoljno razumevanja za evropske probleme. Oni su i protiv toga da se njihova domovina smatra „delom” koji može biti žrtvovan radi zaštite osnovnih životnih interesa jedinstvenog saveza čije su srce SAD. Svoj strah Evropljani zasnivaju na „elastičnim” strategijskim koncepcijama SAD o mogućnosti ograničenog rata i u Evropi koji čak može biti obustavljen na štetu zapadnih saveznika ukoliko bi to, u datim uslovima, odgovaralo interesima SAD.

Prema tome, osnovna primedba vojnopolitičkih krugova na Zapadu na koncepciju „elastičnog odgovora” je u tome što SAD od-

⁸ Ovaj predlog, usput rečeno, ima i drugu pozadinu. Poznato je da se u SAD vodi borba između rodova vojske oko toga ko će imati bolji protivraketni sistem. Mornarica insistira na SAMBIS-sistemu — tj. floti površinskih brodova i nuklearnih podmornica opremljenih antiraketnim projektilima, pored usvojenog kopnenog sistema majk-X i planova sa sistemom aviona — AWACS (leteći radar) i drugih mera u vazduhoplovstvu.

branu zapadne Evrope zasnivaju prvenstveno i samo na konvencionalnim snagama, a ostaju „rezervisani” kad je u pitanju upotreba globalnih nuklearnih snaga. Na Zapadu se ističe da oni ne vide ništa loše u tome što SAD „imaju mogućnost izbora između nuklearnog i konvencionalnog oružja”. Ono našta Evropljani imaju primedbu je to da se i njima da ista mogućnost, tj. da i oni mogu da „izaberu” sredstva koja bi odgovarala njihovim nacionalnim interesima.

Međutim, mnogi evropski narodi nemaju mogućnost nuklearnog izbora niti, pak, čvrstu obavezu SAD da će upotrebiti nuklearno oružje ako budu ugroženi evropski vitalni interesi. To se naročito odnosi na male i srednje zemlje (one koje nemaju nuklearna sredstva). Otuda se mogu čuti i čudni zahtevi i sugestije da i male zemlje (kao Švajcarska i Švedska, na primer), treba da imaju sopstvena nuklearna sredstva, ili da se zaštite nuklearnim minskim poljima (što se može čuti u Turskoj) koja bi kao deterent odvrćala protivnika, što bi svakako, unelo nove opasnosti i probleme u Evropu.

Da bi bar donekle „umirili” svoje saveznike na zapadu Evrope, američki stratezi sve više govore o tome da bi se i u Evropi mogao voditi ograničeni rat uz upotrebu taktičkih nuklearnih sredstava. (Za evropsko ratište SAD predviđaju do 7.000 taktičkih nuklearnih projektila jačine 0,5 — 500 KT.) Ovo je verovatnije tim pre što je i u kominikeu na sastanku u Ankari istaknuto da je „mogućna upotreba taktičkog nuklearnog oruđa u centralnim i južnim delovima savezničke komande u Evropi”.

U svom ekspozeu o vojnopoličkoj situaciji u svetu, državni sekretar za narodnu odbranu general-pukovnik Nikola Ljubičić je istakao: „Naime, u razmatranjima o mestu Evrope u svetlosti globalnih strategija, u poslednje vreme sve se više ističe teza da svaki oružani sukob u ovom delu sveta ne mora odmah, „automatski”, prerasti u opšti nuklearni rat, već da je i u Evropi moguće voditi ograničene (lokalne) ratove i da u jednom takvom ograničenom ratu mogu biti upotrebljena u određenom času čak i taktička nuklearna sredstva, pa da ipak to ne dovede do opšteg nuklearnog rata.”⁹

Prema tome, SAD namenjuju Evropi ulogu nuklearnog poligona što, izgleda, ozbiljno zabrinjava evropske članice NATO-pakta.

Konačno i stavovi o upotrebi nuklearnih sredstava u Evropi nisu jedinstveni. Američka nastupanja sa teorijom o upotrebi nuklearnih sredstava veoma su uzdržana i oprezna. U pitanju je veliki rizik, jer uvek postoji mogućnost da i taktička nuklearna sredstva budu detonator opšteg raketno-nuklearnog rata. Maknamara je bio veoma oprezan i zalagao se za tzv. konvencionalnu pauzu, tj. upotrebu nuklearnog oružja tek u slučaju da protivničke konvencionalne snage nadjačaju snage NATO. On je isticao da je glavni razlog za posedovanje jakih taktičko-nuklearnih snaga u tome da se pokrije „praznina između konvencionalnog i opšteg nuklearnog rata”. „Male nuklearne snage ne moraju da dovedu do opšteg nuklearnog rata”, — ali

⁹ „Narodna armija”, 24. XI. 1967. god.

opasnosti od eskalacije je uvek prisutna i realna. Maknamara veruje da SSSR ne bi bio voljan da preuzme rizik i da prvi upotrebi nuklearno oružje, „jer mu je jasno da bi nuklearni udar NATO bio snažan i momentalan”. Isto tako Maknamara ističe da velika opasnost preti i SAD od nuklearnog rata i da ga treba izbeći. „Naša superiornost je ograničenog značaja — jer čak i sa našom sadašnjom prednošću ili s bilo kojom realno ostvarljivom brojnom superiornošću stoji neposredna, neizbežna činjenica — Sovjetski Savez može i dalje — sadašnjim snagama — efektno da razori Sjedinjene Države, čak i pošto bi primio svu težinu američkog prvog udara.” Analize su zastrašujuće i ukazuju da bi eventualni nuklearni rat značio samoubistvo za obe zemlje.

Međutim, koncepcija nekih generala u Pentagonu predviđa momentalnu upotrebu nuklearnih sredstava u Evropi. Ovu koncepciju podržavaju nemački vojni krugovi koji su za primenu taktičkih nuklearnih sredstava odmah, na početku sukoba. Oni su za tzv. nuklearni prag i to što niži — da se može što pre i lakše prekorčiti i upotrebiti taktička nuklearna sredstva. Prema časopisu „Wehrwissenschaftliche Rundschau”, generali Bundesvera planiraju da rat za „oslobođenje istočnih teritorija” počne kao vrsta konvencionalnog „blickriga” sa mogućnošću da, pod okriljem NATO-pakta, mogu biti upotrebljena taktička nuklearna oružja — „što će u nekim okolnostima verovatno čak biti i nužno”.

Konkretizacija američke strategije „elastičnog odgovora” u Evropi je u vojnom jačanju NATO-pakta, sprečavanju ili barem usporavanju dezintegracije i pozitivnih političkih procesa. SAD nastoje da zbiju redove svojih „malih” saveznika u NATO, podvlačeći vojne aspekte saveza. One smatraju da sve odnose i nesporazume u Evropi treba potčinjavati interesima i jačanju NATO, posebno njegovoj vojnoj snazi. Događaji posle neuspelog protivudara grčkog kralja to najbolje potvrđuju.

Američkim stratezima je jasno da bi gubitak zapadne Evrope predstavljao mnogo veći i ozbiljniji poremećaj u odnosu snaga nego gubitak bilo kod drugog područja u svetu. Zbog toga Pentagon smatra da se integritetu NATO mora dati prvenstvo, jer je on najadekvatniji instrument za realizaciju američke vojne politike u Evropi koja za sada ima (najmanje) dvostruku ulogu — održati ravnotežu prema glavnom partneru na Istoku (ravnoteža odgovara SAD, pored ostalog, i zbog angažovanosti na drugim regionima u svetu, prvenstveno u jugoistočnoj Aziji i Africi) i zadržati hegemonističke pozicije i „tutorstvo” nad svojim saveznicima u zapadnoj Evropi.

Uticaj koncepcije „elastičnog odgovora” neposrednije se može sagledati na praktičnim zaključcima, odlukama i postupcima NATO. Naime, poznato je da je još na pariskom zasedanju NATO usvojen plan jačanja napora, efektiva i naoružanja. Tom prilikom su kritikovana shvatanja koja su „slabila tempo” vojnih priprema, a upozoravane su one članice Saveza koje ne izvršavaju svoje planove. Naglašeno je da „zemlje Istoka predstavljaju realnu i stalnu opasnost” i zaključeno da se formiraju tzv. pokretne snage NATO. Kao što je pozna-

to, te snage su vrlo brzo dobile realne okvire — stvoreni su pokretni bataljoni KoV-a koji su već izveli deset manevara (od čega 7 na južnom krilu NATO-pakta), formirane su i vazduhoplovne pokretne snage, a ministri inostranih poslova u Briselu odobrili su plan o stvaranju „stalnih i veoma pokretnih pomorskih snaga” na Atlantiku. U prvoj fazi, ovu flotu bi sačinjavao manji broj razarača. Za sada se ne predviđa proširivanje kompetencija pomenutih snaga na Mediteran, „jer tamo postoji stalna flota, ali drugačijeg karaktera — američka Sesta flota”.

Na pariskom zasedanju potvrđena je „vitalnost i svršishodnost” koncepcije „isturene odbrane” (raspored snaga što bliže granicama prema Istoku), a jugoistočna oblast, odnosno južno krilo NATO-pakta, dobilo je poseban značaj. U poslednje vreme bili smo svedoci rata na Bliskom istoku, vojnog puča u Grčkoj, učestalih vojnih manevara NATO-snaga, „krstarenja” Šeste flote, krize na Kipru i drugih oblika „čvršćeg” angažovanja SAD na jugu Evrope, što upravo potvrđuje da se zacrtana politika nastoji i realizovati. „Isturena odbrana” je postala vladajuća koncepcija gotovo svih članica NATO, a posebno je dobila konkretne dimenzije u Saveznoj Republici Nemačkoj, Italiji, Grčkoj i Turskoj.

Na 14. zasedanju NATO pakta u Briselu gde je ipak dominirao vojni faktor usvojen je elaborat o reorganizaciji i reformi NATO, kako bi mogao da obavlja „diplomatske zadatke” koji ga očekuju u novim političkim uslovima u Evropi. Ministri odbrane i formalno su utvrdili i usvojili novu strategijsku koncepciju i doneli odluku o petogodišnjem planu (1968-1972) razvoja (modernizacije) oružanih snaga. Umesto stare američke formule „masovne odmazde”, prihvaćena je nova „elastičnog odgovora”. To znači da se na eventualni „napad” neće apriori odgovoriti upotrebom nuklearnog oružja, nego „elastično”, postepeno — počev od konvencionalnog do nuklearnog, taktičkog i strategijskog. Tako je ustvari otvorena mogućnost vođenja ograničenog rata u Evropi, što bi neke ratoborne snage moglo dovesti u iskušenje da pokušaju ostvariti svoje hegemonističke ili revanšističke ciljeve.

Svakako da pomenute odluke i mere, a posebno postupci, ne doprinose pozitivnim procesima u Evropi. Naprotiv, to ukazuje na rešenost SAD da ih usporavaju i koče, a tamo gde se eksponiraju demokratskije tendencije — da ih spreče u začetku. Vojni udar u Grčkoj i uloga onih snaga koje su bile iza njega je očit primer o tome da su vladajući krugovi u Americi zabrinuti zbog demokratskih i dezintegracionih kretanja u Evropi, i da su spremni da intervenišu kako bi se sprečili svi pokušaji koji bi mogli da liče na primer Francuske.

Važan faktor koji ukazuje na pukotine u strategiji „elastičnog odgovora” je i odnos SSSR prema političkim kretanjima i procesima u Evropi. On je pokazao puno razumevanja, a i sam se aktivno uključio u pozitivne evropske procese i njihove tekove. Za razliku od pariskih odluka, na sastanku zemalja Varšavskog pakta (koji je održan nekako u isto vreme kad i parisko zasedanje NATO), doneta je

Deklaracija o evropskoj bezbednosti. U njoj se ističe da članice Varšavskog ugovora smatraju da bezbednost i mir u svetu pretpostavljaju zasnivanje odnosa među državama na principima suvereniteta, nacionalne nezavisnosti i ravnopravnosti, na nemešanju u unutrašnje poslove, poštovanju teritorijalnog integriteta i izbegavanju upotrebe sile u rešavanju međudržavnih problema. Polazeći od neophodnosti da se sporna pitanja rešavaju miroljubivim sredstvima, potpisnici Deklaracije se zauzimaju za stvaranje sistema kolektivne bezbednosti i suprostavljanja planovima koji Evropi predviđaju sudbinu bojišta nuklearnog sukoba.

Političko-konsultativni komitet se izjasnio protiv podele sveta na blokove ili vojne saveze, jer smatra da to ometa saradnju među zemalja. Posebno važno je istaći i odluku u kojoj je izražena spremnost da po prestanku aktivnosti NATO-pakta bude rasformiran i Varšavski.

Posebno su interesantne predložene parcijalne mere za popuštanje zategnutosti u Evropi. To su: likvidiranje stalnih vojnih baza, povlačenje stranih trupa sa teritorije drugih država, reduciranje vojnih efektivna dvaju nemačkih država, stvaranje bezatomskih zona u Evropi, prestanak letova aviona sa nuklearnim bombama, zabrana nuklearnog naoružavanja Savezne Republike Nemačke u bilo kom obliku, garantovanje nepovredivosti granica evropskih država itd.

Vojnostrategijske koncepcije i adekvatne snage i sredstva SSSR-a radi pariranja američkoj strategiji „elastičnog odgovora” u Evropi, su takođe faktori od posebnog značaja o kojima realno razmišljaju saveznici u NATO.

Pomenuti politički stavovi i konkretni postupci SSSR podstiču procese političkog realizma koji dovodi do uverenja u zapadnim zemljama da im ne pretila opasnost sa Istoka, što je u svoje vreme bio osnovni uzrok i motiv za formiranje i egzistenciju NATO-pakta. Upravo zbog opasnosti od američkih strategijskih planova u NATO i prihvaćenih političkih procesa zapadni saveznici i postavljaju na dnevni red realnost svrsishodnosti strategijskog koncepta „elastičnog odgovora” i egzistencije NATO-pakta u ovakvoj formi kakav je sada. Zato je belgijski premijer Vanden Bojnants, na svečanosti povodom preseľjavanja sedišta NATO iz Pariza u Brisel, rekao da je do sada, na nesreću, naglasak bio stavljen na vojničku stranu Saveza, ali da se nada da će sadašnje preispitivanje ciljeva i sredstava omogućiti da se budući naporu više usmere ka smanjivanju međunarodne zategnutosti i učvršćivanju mira u Evropi.

Činjenica da je Evropa najnaoružaniji kontinent sa veoma složenom ekonomskom, društvenom i političkom strukturom i da bi eventualni ograničeni rat mogao da preraste u svetski raketno-nuklearni sukob, takođe je veoma prisutna u oceni „elastičnog odgovora”. Bilo bi nerealno pretpostaviti da Evropa nije i dalje region u svetu u kome bi ograničeni sukob bio bremenitiji opasnošću da se pretvori u svetski raketno-nuklearni rat nego što su druga područja, i da bi ograničeni rat imao drukčije dimenzije i karakteristike.

Evropa je, na primer, samo prošle godine za naoružanje potrošila preko 25 milijardi dolara, što je za 7 milijardi više od svih ostalih kontinenata (ne računajući SAD i SSSR).

NATO (bez Francuske) na tlu Evrope ima gotovo 80 divizija kopnene vojske, oko 4.000 borbenih aviona i više od 4,5 miliona naoružanih ljudi. Prema procenama Zapada, zemlje Varšavskog sporazuma (ne računajući oružane snage SSSR, koje su izvan Evrope) imaju oko 150 divizija i oko 3 miliona naoružanih ljudi.

Ono što posebno zabrinjava je to što nuklearne sile planiraju za evropsko ratište zastrašujući nuklearni potencijal. Već smo naveli da Amerikanci za te potrebe predviđaju blizu 7.000 taktičkih nuklearnih projektila jačine 0,5 do 500 KT, a prema njihovim procenama, nuklearni potencijal SSSR ravan je ekvivalentu 175.000 Hirošimskih bombi. Evropa je bila jedinstven operativni prostor još u drugom svetskom ratu, a sigurno je da bi u eventualnom raketno-nuklearnom ratu to bila još više.

Ekonomski i politički procesi u Evropi ne mogu se zaustaviti. Oni će još snažnije isticati protivrečnosti i dileme u američkoj koncepciji „elastičnog odgovora”. Povremeni potresi, krize i neuspesi neće moći trajnije zaustaviti dalje procese dezintegracije u blokovima i saradnju među svim evropskim državama bez obzira na društvene sisteme. Politika koegzistencije nalazi pun smisao i sadržaj i krči nove puteve i na evropskom kontinentu. Zacrtna američka politika u Evropi sve više će morati da se oslanja na vojnu silu i druge oblike pritiska i isključivosti, što je njena osnovna slabost, jer u sebi krije ratne opasnosti od kojih zaziru i njeni saveznici.

*Pukovnik
Mihajlo VUČINIĆ*